

Hónapló

Dalos György

Streaming

Berlin, 2021. január 12.

Amikor Pesten A.-val a Katona József Színházba készülünk, a Hegedűs Gyula utcából a 15-ös busszal vagy a 2-es villamossal juthatunk oda. Ilyenkor mindig van bennem némi szorongás attól, hogy lekésem az előadást, s ahhoz sincs kedvem, hogy az utolsó pillanatban foglaljak helyet a már ülő nézőkön átfurakodva, mondjuk a 8. sor 10-es székén. Mobiltelefonomat készséggel leadom a ruhatárban, vagy időben lezárom, s ha nem is öltök ünneplóruhát, külsőmet felkészítem az alkalomra, például megborotválkozom, haját mosok, egyszerűen igyekszem tisztelettudó látogatóként megjelenni. Kamaszkorom óta rendszeresen járok színházba, élvezem a műfaj kivételességét, azt, hogy a cselekmény jelen időben, a közönség szeme előtt bontakozik ki, s a nézők a látottakra reagálva mintegy maguk is szereplői lesznek az előadásnak. Amikor pedig kilépek a Petőfi Sándor utcába, úgy érzem magam, mint aki az egyik valóságból kelt volna át a másikba.

Ennek a különleges élménynek legalábbis egyelőre befellegzett. Ahogy a Katona, az Örkény és a Budaörsi Színház *sztrímelt* – lám, új szavunk lett! – előadásait nézem, a komputeres kapcsolódás többet és kevesebbet nyújt, mint a természetes jelenlét. Többet, mert a sokkamerás felvétel közelebb hozza a színészi arcjátékot és mozgást annál, mint amit akár az első sorból láthatunk. Kevesebbet pedig azért, mert ebbe a színházba nem *járunk*, hanem egy kattintással, hipp-hopp, ott vagyunk. De nem a többiekkel együtt, hanem külön-külön, közönségjellegünk elvész. Az élő színház összeköt, a *sztrímelt* elszigetel bennünket egymástól. Mindezt az élő adásokra értem, a rögzített darabok eleve inkább film, tévéjáték, mint színdarab benyomását keltik. De vajon mit érezhet a színész, gyakran maszkban játszva, színpadi csókot, ölelést kerülve, az üres nézőtér előtt, ahonnan nem kapja meg a szokásos visszaigazolást? Reá a főiskolán megtanult és olykor több évtizedes gyakorlattal beidegződött készségek mellett most újabb feladat hárul: úgy kell játszania, *mintha* telt vagy fél ház, de okvetlenül látható publikum előtt produkálná magát, és a tapsrend alatt a szeme sarkából egy pillantást is vethet a nagyérdeműre.

*

Jó öt évvel ezelőtt jelent meg németül írott könyvem, *Az oroszországi német-ség története*. Ebben nem tudósként, hanem történeti érdeklődésű íróként próbáltam összefoglalni ennek a hányatott sorsú kisebbségnek háromszáz évre visszanyúló viszontagságait. A németek a hétéves háború után, Nagy Katalin hívására érkeztek a cári birodalomba, s az uralkodónő előbb a Volga-

vidéken, majd a Kaukázusban és a Krím félszigeten telepítette le őket nagyjából olyan privilégiumokkal, mint amilyenekkel ugyanakkor Mária Terézia csábította a svábokat a törökűlés után elnéptelenedett Magyarországra. Az oroszországi németek csakhamar népességüket meghaladó arányban tettek szert befolyásra: Szentpétervárott ők alkották a hivatalnoki és katonai kaszt jó részét, a falvakban a szabad földművelő réteget, egyszerűen a modernizálás, a polgárosodás ágensei voltak. A feléledő orosz nemzeti öntudat kezdettől berzenkedett az állítólagos „német túlerő” ellen, a helyzet azonban csak az első világháború alatt vált drámaivá, amikor a német kisebbséget belső ellenségként pogromokkal és birtokelkobzással fenyegették.

Hasonlóképpen került az akkor már milliós németiség az üllő és a kalapács közé a második világháborúban. Sztálin közvetlen utasítására felszámolták Volga menti autonómiájukat, tömegesen Szibériába és a szovjet Közép-Ázsiába deportálták, majd kényszermunkára fogták őket. Sztálin halála után lazítottak a lakhelyelhagyási tilalmon, formálisan még az 1941-es ukázt is elítélték, ám a teljes rehabilitáció Gorbacsovig várattott magára. Visszatelepítésről pedig, ahogyan azt a németiség vezetői szeretnék volna, félszázad múltán szó se lehetett. Maradt a kivándorlás a „történelmi hazába” – jelenleg kétmillió posztszovjet német él a szövetségi köztársaságban mérsékelt német nyelvtudással s nem túlságosan kedvező szociális helyzetben. Eddig a bevezetés.

80

Tavaly decemberben ért a hír, hogy a *Geschichte der Russlanddeutschen* felkeltette egy novoszibirszki kiadó érdeklődését. Megvették az opciós jogot, és már hozzá is láttak a fordításhoz. Hanem volt egy bökkenő. Annak idején a téma természeténél fogva zömmel orosz forrásokra támaszkodtam: három vastag szöveggyűjteményre és internetes portálokra. Az innen vett idézeteket magam ültettem át németre, s meg sem fordult a fejemben, hogy a könyv valaha oroszul is megjelenhet. Ráadásul közbejött egy költözés, és ennek során tetemes jegyzetanyagomtól megszabadultam. Márpedig szakmailag nonszensz volna, ha az eredetileg orosz szövegeket az én német változatomból fordítanák vissza oroszra – ld. Karinthy zseniális műfordításparódiája a „Herz-féle szalámival”. Fordítóm, Jelena Stern naponta mailez rám újabb és újabb idézetek ügyében: „нужен русский оригинал”, kell az orosz eredeti, sürget Szibériából, ahol, mint írja, éppen mínusz harmincegy fokot mérnek. Némely dokumentumot sikerül kihorgásznom a virtuális tengerből, ám legtöbbet könyvtárakból, Berlinben a Staatsbibliothekből tudnám kikölcsönözni.

Hanem a Stabi – így becézik az intézményt – a vírus miatt zárva tart. Igaz, időnként megadnak egy-egy időpontot, nyitást ígérve, maga a kilátásba helyezett terminus azonban a *lockdown* szeszélye szerint tolódik el. Sebj, gondolom, erre találták ki az online-t. Így képernyőmön kutatom a szóba jöhető forrásokat. Először a kazah fővárosba, az ottani Goethe Intézet könyvtárosának írok, hogy küldjön meg egy náluk látott folyóiratot, de kiderül, hogy a régi példányokat ottlétem óta kiszortírozták. Becserkészem a cikk szerzőjét Leverkusenben, ám ő már nem emlékszik általam idézett szövegére. A kaukázusi németek témájában otthonosan mozgó történészt a sztavropoli

egyetem honlapján fedezem fel, a portált gép irányítja, s kizárólag felvételi ügyekről tájékoztat. Egy kiváló német író – természetesen Volga menti felmenőkkel – Jekatyerinburgba irányít, ahol egy professzor, az Urálon túra deportált német szülők gyermeke, rendkívül szívélyesen megküldi szinte teljes életművét – csak éppen nem az általam keresett anyagokat. S minthogy levelezésem jórészt orosz nyelvű, újra meg újra ki kell nyitnom a cirill betűs billentyűzetet. Az oroszországi németek szenvedéstörténetének stációi között botladozva magamra kezdek gyanakodni: talán nem is megtalálni igyekszem valamit, hanem keresni magáért a keresésért az internet szintelen-szagtalan, bár járványügyi szempontból kockázatmentes világában.

*

Mire ezek a sorok megjelennek, az Egyesült Államokban, remélhetőleg vérontás nélkül, lezajlik az elnök beiktatása, és az elnököt Joe Bidennek fogják hívni. Donald Trump pedig eltűnik a politika színpadáról, amelyen a maga módján lélegzetelállító egyszemélyes show-ját produkálta. Tény azonban, hogy a beiktatás napjáig még csorbítatlanul gyakorolhatja államfői jogait, több ellensége azzal riogatja az amerikai közönséget, hogy akár az atomkoffert is kezelheti, amit én túlzásnak tartok. Mindazonáltal reális jogosítványai között szerepel a halálos ítéletek felülvizsgálata. A kivégzéssel járó büntetést a szövetségi államoknak több mint fele törvényes eszköznek tartja, de szövetségi szinten tizenhét éve nem alkalmazták. Bidennel szemben, aki ellenzi a halálbüntetést, Trump közismerten híve a kivégzésnek, s a jelek szerint a módszer sem hagyja őt hidegen. Tavaly az amerikai igazságügy-minisztérium jóváhagyta, hogy az ítélet-végrehajtásban a méreginjekció mellett vissza lehet térni a korábbi eszközökhöz: a villamosszékhez és az agyonlövéshez. Ez a rendelkezés konkrétan három jogerősen elítélt személyt érintett, és éppen azokban a napokban vált időszerűvé, amikor az elnök élet-halál harcát vívta a demokrata jelölttel. Ebben a kiélezett helyzetben Trump úgy döntött, hogy elutasítja az asztalán lévő kegyelmi kérévényeket, és tegnap hajnali egy órakor Indiana állam börtönében végre is hajtották az első halálos ítéletet az 52 éves Lisa Montgomeryn.

A verdiktet tizennégy évvel ezelőtt mondták ki, de a végrehajtását elhalasztották. A vád: különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkosság, ami alig részletezhető: Lisa Montgomery egy terhessége utolsó szakaszában lévő nő fojtott meg – a magzat csodával határos módon életben maradt. Vagyis ha akként vetjük fel a kérdést, hogy „rászolgált-e” a méreginjekcióra, ez látszólag szimplán megválaszolható. Az ügyvédek azonban arra hivatkoztak, hogy védencük a rémtett idején veleszületett agysérüléses miatt nem volt beszámítható állapotban. A jogi csúrés-csavarás miatt a gyilkos másfél évtizedig ült börtönben jogerős halálos ítélettel. Indiana állam bírósága még e hét elején is azt kérte, hogy az ítéletet mérsékeljék életfogytiglani szabadságvesztésre, ám az elnök hajthatatlan maradt, és ha igaz, a következő napokban a másik két elítélt sorsa is beteljesedik.

Boncolgatom magamban, hogy mi volt Trump indítéka Lisa Montgomery ügyében, mi indította arra, hogy épp ebben az ügyben éljen, talán utoljára,

elnöki hatalmával. Ha felteszem, hogy önmagának esélyt adott még a 2024-es választásokon, akkor leginkább az mozgathatta, hogy a halálbüntetés abban a kampányban hangsúlyos téma lehet, s neki nem szabad cserben hagynia biztos szavazói táborát. De ha lelke mélyén már búcsút vett a további közszerepléstől, akkor marad a kérdés: miféle posztumusz politikusi üzenetet hordoz ez a három kivégzés?

Végel László

A capitoliumi romok előtt

82

Az íróasztal fölé görnyedve biztatom magam: a kizárólag személyes dallamairól írj legkevesebbet. Még kevesebbet írj a kizárólag személyes örömeidről! Ez az óvatosság kínzott vagy öt évtized alatt, mert úgy véltem, hogy az irdalom mégsem a személyes sebek szemérmetlen kitérása, sokkal inkább a diszkrét rejtegetése. Mindig is idegen volt tőlem a szigorúan vett magánügyek kultikus ápolása. A *Temetetlen múltunk* című önéletrajzi regényem mottója sem véletlenül Márai Sándor egyik naplójegyzete: „Az önéletrajz csak akkor jogosult, ha az író a személyes létezés az univerzális létezés szerves kiegészítő mikrokozmoszának érzi. Tehát nem arról ad hírt, ami vele és körülötte történt, hanem azt rögzíti, hogyan történt meg a világ benne.”

Személyes életemmel csak akkor érdemes előhozakodnom, gondoltam, ha közösségi háttere van. Fiatalon Danilo Kiš családtörténeti trilógiáját olvasgatva megbizonyosodtam a családtörténet és a történelmi idő aurájáról: a zsidó sors a baljós harmincas évek háttere nélkül elképzelhetetlen. Ezt az *ars poeticát* erősítette meg Danilo Kiš egyik interjúja, amelyben az anyja a *Singer* varrógépen kiszabott Dávid-csillagról beszélt. Egy kisebbet és egy nagyobbat készített elő 1942 elején. A nagyot férjének, a kicsit a fiának. Gondosan felpróbálta férje és gyermeke gallérján. Egy napon jöttek az apáért, aki gondosan leakasztotta a fogasról a kabátját és a kalapját, s pár másodpercig azon töprengett, hogy vigye-e magával a sétabotját, de aztán a fogason hagyta. Arra a kérdésre, hogy az anyja és a Dávid-csillag történetét sosem írta meg, Kiš azt válaszolta, azért nem vállalkozott erre, mert túl patetikus, ezért nem tudott ironikus ellenpontot találni. Életében több ilyen patetikus esemény játszódott le, azonban az említettek miatt nem írt róluk. Hiányzott az ironikus kontrapunkt. Nemcsak műhelyvallomás ez, hanem vallomás is: a legnehezebb írni arról, aminek nincs ironikus ellenpontja. Felsorolni sem tudnám azokat az élményeimet, amelyeknek nincs se ironikus ellenpontjuk, se történelmi aurájuk. A Nácisz lelkülete hiányzik belőlem, habár tudom, hogy a szürke és unalmas korokban a Náciszoknak nagy az ázsiójuk. Csak az a kérdés, hogy unalmas korban élünk-e, vagy pedig arról van szó, hogy kényelemből, illetve gyávaságból mímeljük az unalmat.

A trianoni Nárcisz járt az eszemben, miközben hozzáfogtam, hogy válasszoljak a *Litera* körkérdésére, amikor kilengett a tízemeletes épület, amelyben lakom. A Richter-skála szerinti 7,3 erősségű földrengés romokba döntötte a horvátországi Petrinját és Sziszákot. Újvidéket is megrázkódtatta. A székem csúszkálni kezdett a parkettán, a feleségemmel kirohantunk a folyosóra, láttam a szomszédok arcán a rettenetes félelmet. A lakók riadtan mérlegelték, elér-e ide. Elért, de csak alig-alig. Maradtak a lakásban – maradtunk mi is. Idővel megnyugodtunk, de Petrinja, Sziszek és Zágráb továbbra is rémületben élt, hiszen naponta kisebb-nagyobb földrengést élt át. Miközben ezeket a sorokat írom, újra meg újra reng a föld Petrinja és Zágráb környékén. Sziszeken és Petrinján viszont heteken át rengett a föld. A legutóbbi rengésről a Richter-skála 4-5 fokot jelzett.

A városok lakói páni félelemben élnek. Lelkileg az utórezgések jobban megviselték őket, mint az első legnagyobb rengés. Elvesztették a csillapodásba vetett reményüket, a szakemberek sem adnak egyértelmű választ, hogy megismétlődik-e egy nagyobb rengés. Az a környék jól ismert számomra, Petrinja óvárosa ma is elevenen él az emlékezetemben. Sziszekhez pedig sok emlék fűz, többször is megfordultam abban a városban, amely a szocialista Jugoszlávia nagy büszkesége volt. Ott vettem át 1986-ban a tekintélyes zsűri elnökének, Jure Kaštelannak, a horvát költészet klasszikusának a kezéből a Sziszeki Vasművek díját a *Lemondás és megmaradás* című esszékötetemért.

Sziszeket akkoriban kis Jugoszláviának nevezték, hiszen oda sereglettek az ország minden részéből a munkások, a technikusok és a mérnökök. 1991-ben az térséget, főképpen Sziszeket a háború sújtotta, rengeteg házat romba döntöttek az ágyúzások. Egyik esszéjében ezekről a romokról emlékezik meg Mile Stojić költő, amelyet a rólam szóló tanácskozáson olvasott fel. Időközben Kaštelan után ő is a horvát költészet klasszikusa lett, 65. születésnapját tavaly ünnepelték. Előtte azonban Újvidékre utazott, hogy részt vegyen egy rólam szóló tanácskozáson, és itt elmondta, hogy a *Lemondás és megmaradás* nagy hatással volt rá, aztán kitért a könyv történetére is. Szarajevó bombázása idején az esszékötet elkallódott, valószínűleg valakinek kölcsönadta, volt azonban valaki, aki megtartotta. A sziszeki romok között kóvályogva azonban váratlanul újra rálelt a könyvre, mégpedig a lerombolt Sziszeki Vasművek könyvtárának romjai között. „Nincs többé Jugoszlávia, a Vasművek is romokban hever, Jure Kaštelan is távozott az élők sorából, azal a könyvvel a kezemben a romokban maradtam én, amelynek címlapján egy szemafor látható”, írta esszéjében, amely a többi jelentős horvát, szerb, magyar, montenegrói író és kritikus tanulmányával és esszéjével együtt jelent meg egy kötetben; csak szerbül jelent meg.

Horvátországban még rengett a föld, amikor kiderült, hogy Amerikában megrendült a gyermek- és ifjúkori illúzióm. Ezt az illúziót szülőfalum utcájának népe táplálta belém, hiszen esténként a házuk előtti kispadon ülve úgy beszéltek Amerikáról, mint az ígéret földjéről. Aztán érkeztek az amerikai segélycsomagok. 1948 után, amikor Tito „láncos kutya” lett, az egyszerű emberek még azt is tudni vélték, hogy Amerika véd meg bennünket

a Szovjetuniótól. És a magyaroktól. Aztán a kezembe kerültek az amerikai írók művei, Mailer, Fitzgerald, Faulkner, Updike, Salinger, Kerourac igazi felfrissülést jelentettek az európai, túl irodalmias modern irodalom után. Az amerikai írók mindig jól tudták, hogy a nagyközönségnek írnak, nem pedig a kiválasztott intellektuális elitnek. Az N1 stúdió egy az egyben sugározta a CNN helyszíni közvetítését Washingtonból a Capitolium illúzióromboló ostromáról, én pedig találkoztam a régi illúzióim romjaival. A gyanú régen érlelődött bennem, de most a maga valóságában tárult fel előttem. Trump hívei megostromolták a Capitoliumot, ahol a kongresszusnak hitelesítenie kellett volna Biden elnökké választását. Hitetlenkedve hallgattam a jelentéseket, amelyek szerint Trump a Fehér Ház előtt tartott gyűjtogató beszédével harcra készítette fel a csőcseléket, amelynek egy csoportja a Capitolium elé menetelt, ahol jól hallhatóan skandálta: „Akasszák fel Mike Pence-t!” Azért akarták felakasztani, mert nem akarta felülírni egy demokratikus választás eredményét. Volt olyan zavargó, aki egy „Auschwitzi tábor: A munka felszabadít” feliratú pulóverben tört be a Capitoliumba. Ki vitt csőbombát az épületbe? Egy alabamai férfi autójában tizenegy Molotov-koktélt rejtgetett. Voltak, akik katonai felszerelést és testpáncélt viseltek. A szenátorokat kimentette a rendőrség, a Nemzeti Gárda valahogy rendet teremtett, éjjél előtt pedig Washington polgármestere kijárási tilalmat rendelt el. A Capitolium előtt a populizmus orgiája zajlott. A tömeg megmutatta veszélyes arcát.

84

Másnapra sokan megkönnyebbültek. Mégis működik a demokrácia, lélegeztek fel, hiszen a kongresszus éjszaka hitelesítette az elektorok döntését, a republikánusok egy része is támogatta Bident. Bizonytalankodom. Trump veszített, de nem biztos, hogy a trumpizmus vereséget szenvedett. A populista orgia sokkal többet jelent Trump személyénél. Hónapokkal ezelőtti naplójegyzetemben (2020. október 2.) Trumpot a kapitalizmus veszélyes bohócának neveztem, s most ez szóról szóra beigazolódott. A végkimenetel ismeretlen, de feltételezem, hogy Amerika nem lesz a régi. Miután 75 millió polgár szavazott Trumpra, szertefoszlottak a hamis történelmi Amerika-illúziók, és újra kell olvasni Tocqueville-t, akire elsőként Sreten Marić hívta fel a figyelmet. A Párizsból érkező, az újvidéki bölcsészettudományi karon világirodalmat előadó professzorról az volt a benyomásom, hogy titkos szocialista, aki ezt – miután szembesült vele – a világ minden kincséért nem ismerte volna el. A városi legenda szerint az újvidéki szerb értelmiségieket kioktatta, hogy jól melegítsék meg a széket, mert az *Új Symposion* munkatársai már régen lekörözték őket. Ő volt az első, aki felhívta a figyelmemet Tocqueville-re. Nem számít igazi értelmiséginek, aki nem olvasta Tocqueville-t, mondta. Ez is az Amerika-illúzióhoz tartozik. A capitoliumi romok után – mi mást tehettem volna? – Ortega y Gasset Európa-esszéjét vettem elő, amelyben a spanyol filozófus, aki egyébként mindig tapintatosan fejezte ki magát, az egyik berlini előadásában 1949 szeptemberében úgy találta, hogy a tiszteletkeltő szóból Jalta után szajha lett, prostituálódott, mivel a legkülönbözőbb embereket fogadta magába. Ide jutottam én is, hiszen huzamosabb ideje bizonyos féltékenység kap el, amikor használom a kifejezést, hogy demokrácia.

Az egypártrendszerben legalább tudtam, hogy az pusztá szólam, ezért jó szándékú barátaimmal csak a demokratizálódásról beszéltünk, és nem a demokráciáról. A többpártrendszerben viszont a demokrácia varázsszó lett, és csalóka látszattal rendelkezett, ám sokkal több csapdát rejtegetett, mint a hazug szólamok. Miközben a helyszíni közvetítést néztem, kénytelen-kelletlen beismertem, hogy a demokráciát csak egy lépés választja el a világon az Európa keleti részén is végigseprő populizmustól. A keleti autokraták részére biztosan nagy veszteség Trump veresége. De veszteség helyett agy nyereség az lehetne, ha Amerika tanulna ebből a szörnyű éjszakából. És Európa is. Donald Tusk, az Európai Néppárt elnöke szerint: „Mindenütt vannak Trumpok, úgyhogy mindenki védje meg a saját Capitoliumát!”

A Capitolium ostroma után még nehezebb lesz a demokráciára hivatkozni, de ha a következő években mégis leírom a szót, csak azért teszem, mert nem találtam jobbat. Addig is Ortega szép esszejét olvasom Tocqueville félenkségéről. Félenk volt, mint minden nagy ember. Nem tudom azonban, hogy mi féle rémület kapná el, ha látná, hogy mi történik Amerikában, ahol 74 millió ember szavazott a kapitalizmus veszélyes bohócára. Mi történt Amerikával? Mi történt a kapitalizmussal?

Parászka Boróka

85

Leszámolni a nemzetállammal

„Brüsszelezés” – ha kis szerencsénk vagy elég polgári kurázsink van/lesz, ezt a kifejezést néhány év múlva már csak kevesen fogják érteni. Ma azonban az egyik legkellemetlenebb közéleti fogalom, ami újra és újra ilyen vagy olyan kontextusban felmerül. Brüsszelezés volt a menekültügyben, brüsszelezés zajlik most az oltás megszervezése kapcsán, és brüsszelezés zajlik kisebbségjogi téren is. Bár ez utóbbi valószínűleg kevéssé éri el a magyarországi ingerküszöböt, annál inkább érezteti hatását Magyarország határain kívül. A brüsszelezés tömören azt jelenti: az unió a hibás, nem a magyar kormányé a felelősség. Tágabban viszont nagyon sok jelentése van, ami árnyalja és összefoglalja a mai magyar nacionalizmus, xenofóbia, antidemokratizmus megannyi jelentését. A brüsszelezés a keret, amit a magyar autokrácia kénye-kedve szerint megtölt és használ. Azért jönnek a menekültek, mert Brüsszel nem védi meg a kultúránkat és a határainkat. Azért nincs vakcina, mert Brüsszel nem ad. Azért rossz az erdélyi magyaroknak, mert Brüsszel nem védi meg őket.

Január elején megbukott az RMDSZ nyolc éve zajló kisebbségjogi projektje, az úgynevezett Minority Safepack, ami egy európai polgári kezdeményezés révén uniós szintű kisebbségvédelmi szabályozást szeretett volna az Európai Bizottságból kicsikarni. Hosszas aláírásgyűjtés, peres-

kedés, újabb aláírásgyűjtés, sőt példátlan módon „nemzeti konszenzussal” (a magyar kormánypárt és az ellenzéki pártok támogatásával) mégiscsak eljutott az Európai Bizottság asztalára a kérelem, javaslat, ám a testület, dacára a majdnem egy évtizedes erőfeszítéseknek, elutasította. Részben azért, mert a kezdeményezők olyan javaslatokat nyújtottak be, amelyekre már van uniós szintű megoldás, keret, támogatás, jogszabály. Részben azért, mert olyasmit kérnek számon, ami nem az Európai Unió kompetenciája. Az elutasítás mögötti érvelés nyilván nem ment át a magyar közéletbe. A kudarcot a magyarországi és a romániai magyar politika is azzal az üzenettel hozta nyilvánosságra, hogy Brüsszel, az Európai Bizottság és maga az Európai Unió nem elkötelezett a kisebbségi jogok mellett, nem vállal felelősséget és nem biztosít védelmet. Brüsszeleztek tehát a magyar érdekvédelmi szervek.

Mondhatnánk, több is vészett Mohácsnál. A magyar és az erdélyi magyar választóban marad némi csalódottság, keserűség, és nő a bizalmatlanság az amúgy is elutasított, nem szeretett, propaganda által befeketített Európai Unióval szemben. A magyarországi magyarban emiatt az ügy miatt kevesebb, az erdélyi magyarban több a csalódottság és a keserűség. A magyarországi magyar a kisebbségi jogi ügyeket ma már nem követi figyelemmel. Vagy azért, mert úgy gondolja, hogy a „nemzeti kormány” hivatalba lépésével, a kettős állampolgárság biztosításával a kisebbségi ügyek megoldódtak. Vagy azért, mert a kettős állampolgársággal szembeni ellenszenv, a Magyarország határain túl élő magyarok választási részvétele olyan ellenérzéseket keltett, amelyek ellehetetlenítenek bármiféle kisebbségjogi érzékenységet. Igazából egyik oldal sem érti már, hogy mit jelent a „kisebbségjog”, mi a jelentősége a magyar bel- és külpolitikában. Ez a kérdés eltolódott a ködös és szimbolikus ügyek felhőjébe, ott pedig vitának, megbeszélésnek, újragondolásnak nincs helye.

Ami az erdélyi magyarokat illeti: ez a közösség megrekedt a kilencvenes évek kisebbségjogi konfliktusainál, kisebbségi önértelmezésénél. Az áldozatiság, a paranoia, a jogi felkészületlenség állapotában. A kisebbségjog az, ami járna nekünk, de nem adják meg, amitől permanensen megfosztatunk. A Minority Safepack ebből a tudatból, ebből a szellemiségből született, ezt konzerválta. Miközben azt az illúziót keltette, hogy valamilyen nemzetközi fellépés, érdekérvényesítés zajlik. Elfedte a saját anakronizmusainkat, a társadalmi lemaradást. Azt, hogy a magyar kisebbségi közösség sem a román állam rendszerváltás utáni intézményes, társadalmi, strukturális átalakulásait nem követi érdekvédelmi és jogérvényesítési szinten. A nemzetközi kisebbségvédelmi színtérről pedig Európa egyik legnagyobb kisebbségi közössége gyakorlatilag eltűnt. Nincsenek használható nemzetközi jogászai, ennek az érdekvédelemnek fogalma sincs, hogyan lehet, hogyan kell korszerűen, a nemzetközi közösség érzékenységét is elérő módon problémákat felvetni, képviselni. És nyilván nem is érti, nem is látja, melyek a korszerű és érzékenységre számot tartó problémák. Az „őshonos” nemzeti kisebbségek jogaiért lobbizó Minority Safepack nem egyszerűen kudarcra volt ítélve. Hanem újabb kudarcokat vetít előre, és

erősíti azt a meggyőződést, hogy az erdélyi magyar közösség, illetve a magyar kisebbségi jogok alá vannak rendelve a magyar belpolitika autoriter, nacionalista törekvéseinek. Abban a formában, ahogy most megjelennek az uniós érdekképviselő szintjén, ahogy megszólalnak, amilyen retorikával, taktikával fellépnek, az csak növeli az erdélyi magyar politikusokkal és közvetve az erdélyi magyarokkal szembeni ellenkezést mindazokban, akik az Orbán-kormány kritikusaiként figyelik ezeket a próbálkozásokat. Minél többször szólalunk fel az „őshonos” kisebbség nevében, és kérjük Brüsszel védelmét, annál többször merül fel, mennyi mindent tett a magyar kormány a „nem őshonos” kisebbségek ellen. Milyen kampány zajlott menekültügyben, milyen diszkriminatív politika van érvényben a magyarországi romákkal szemben. A menekültügyről és a romapolitikáról leválasztott kisebbségügy immár nem kisebbségügy. Hanem az etnikai, nemzeti privilégiumoknak a képviselője, s mint ilyen, nyilván nem fog támogatást és figyelmet kapni olyan rendszerekben, amelyekben az ilyen privilegizált, hierarchizált, diszkriminatív és antidemokratikus társadalmi szemlélet elutasított. Az Európai Unió, legalábbis a felszínen, bizonyos mértékben, elvi, formai szinten ilyen.

Tulajdonképpen épp abban az évtizedben, amikor az RMDSZ kisebbségjogi kísérlete, a Minority Safepack zajlott, rendkívüli esélyt kapott az erdélyi magyar érdekképviselő a kisebbségjog újragondolására, felfrísítésére, reformjára. Arra, hogy felismerje és behozza korábbi lemaradásait. Ebben a másfél évtizedben zajlott le az erdélyi magyar közösséghez hasonló mértékű, hasonló társadalmi beágyazottsággal vagy éppen izoláltságban élő közösség ellen egy sor nemzetközi visszhangot kiváltó agresszió. Olyan ügyek, amelyek aztán a nemzetközi bíróságok elé kerültek, és helyet kaptak a világsajtóban. A jezidek, a rohingyák ügye – hogy csak a legnagyobb figyelemmel kísért ügyeket említsem – nemcsak tanulságos, intő példákat nyújtottak, de lehetőséget is arra, hogy az RMDSZ újra bekapcsolódjon a nemzetközi kisebbségvédelembe (úgy, ahogy helyet kért és kapott a kilencvenes évek elején). Felhívja a figyelmet a diszkrimináció új formáira, például a digitális térben zajló kollektív megbélyegzésre, uszításra. Vagy a kisebbségi nyelvek védelmének új eszközeire, lehetőségeire. Felkapaszkodjunk a kisebbségvédelmi térképre – amelyről az erdélyi magyarok az erdélyi magyar lobbizásai, hibái és vétkei miatt lemaradt. Ma az „őshonos” jogaikért küzdő erdélyi magyarok nem kisebbségi közösségként vannak számontartva, hanem Orbán Viktor erős nemzetállami háborújának előreküldött helyőrségeiként. Torz, fura szemlélet ez is, de bizonyos értelemben rászolgáltunk, legalábbis nem tettünk ellene semmit.

Ugyanabban az évtizedben, amikor a menekültválság ideje alatt újragondolhattuk volna nemzetközi jogi érdekképviselőtünket, arra is mód lett volna, hogy a magyar ellenzéki pártok végre rendezzék a viszonyukat a kisebbségi közösségekkel. Elmúlt és elhalt a kettős állampolgárság miatti vita, feszültség. Ma már nem lehet olyan könnyen, a kettős állampolgárságról szóló népszavazásra hivatkozva diszkreditálni a ma-

gyar ellenzéki pártokat. A magyar kormány beágyazottsága is kopik, bármilyen igyekezettel korrumpálta is a kisebbségi magyar érdekképviseletet az Orbán-kabinet, túl sok ügyben vesztette hitelét, támogatottságát Magyarország határain kívül. Most kellene hiteles és korszerű ellenzéki kisebbségi programmal előállni. Olyannal, amire az Orbán-kormány soha nem lesz képes, mert foglya a saját nemzetállami és így kisebbségellenes rögeszméinek. Most kellene új, eddig nem tapasztalt felelősséget vállalni és szövetségeket kötni Magyarország határain innen és túl. Nem biztos, hogy a kiöregedett, korrupciós ügyeibe és kontraszelektív zárvényaiba belerokkant RMDSZ-szel. Legalábbis az RMDSZ-nek nem azokkal a szereplőivel, szerveivel, amelyek korrumpálták magukat az Orbán-rezsim regnálásának ideje alatt.

Nem látok erőfeszítést sem az RMDSZ Orbán-rezsimmel kritikus szereplőiben (vannak ilyenek), sem a magyar ellenzék tagjaiban. Szimbolikus jelentősége van, hogy a Minority Safepack mellett felszólalt az elmúlt években az Együtt mellett a Jobbik és a Momentum is. Az Európai Parlamentnek a polgári kezdeményezésről szóló tavaly decemberi vitájában Donáth Anna is a Minority Safepack támogatását kérte. Trianonra hivatkozva. Itt tartunk. Száz év után, a magyar politikai új generáció trianonozik, amikor erdélyi magyar kisebbségi jogokról van szó. Mi van e mögött a borzasztó sematizmus, semmitmondás mögött? Ismerethiány? Ezek a politikusok nem tudják, hogy az erdélyi magyar közösség, a román állam, a kisebbségjogok mennyit változtak? Ne beszéljünk százéves időtartamról. Ne beszéljünk még csak a rendszerváltás évtizedeiről se. Vegyük csak azt az időintervallumot, ami az uniós csatlakozás óta eltelt. Azt csak át kellene látni. Csak követni kellene, mit nyújtott, mit nem nyújtott az Európai Unió ez alatt az idő alatt, és ehhez az uniós teljesítményhez, ezekhez az uniós sikerekhez/kurdarcokhoz képest mit lehet, mit érdemes kérni. És mit érdemes nyújtani. Ha volna esély lemosni Magyarországról azt a nacionalista, nemzetállami sarat, amivel az Orbán-rezsim bemocskolta az országot, akkor ez az új szellemiségű kisebbségjogi fellépés biztosan az. Nem marginális kérdés. Nem egy kellemetlen, harmadrendű feladat, amivel el kell számolnia a magyar ellenzéknek, ha nem akar a Fidesz ellenzéke megint beleragadni a nemzetáruló szerepbe. Hanem olyasmi, amelynek révén kívülről, alulról és közléről szembenézhetne magával a magyar társadalom, a magyar érdekérvényesítés egyaránt.